

Jazykové a kulturní rozdíly ve vědeckém vyjadřování

V dnešním vědeckém světě se jako nejsilnější jeví následující **intelektuální styly** (Galtung, 1981):

- anglosaský (saský)
- německý (teutonský)
- francouzský (galský)
- nipponský (východoasijský)

Lze předpokládat, že se **vědecké vyjadřování** bude v moderním globalizovaném světě **sblížovat a vyrovnávat** a řada menších oblastí převezme styl psaní oblasti početně i významově silnější.

- pro české intelektuální prostředí je nevlivnější styl německý a anglosaský
- německý styl ovlivňuje způsob psaní odborných textů v českém prostředí dlouhodobě díky kulturní a historické spřízněnosti, styl anglosaský se stává určující normou zejména v posledních letech
- **německý styl** klade na příjemce a jeho porozumění textu vysoké nároky - za dešifraci textu zodpovídá **čtenář** (je na čtenáři samotném, aby byl na čtení textu připraven)
- **anglosaský styl** počítá s **autorskou odpovědností** za jasnost výkladu

- základním pravidlem textu **anglosaského stylu** je **linearita textu** a **relevance** (tj. úzká vazba k určitému úseku problému, vymezení formulací otázky, a vyloučení všeho, co tento úsek přesahuje, i kdyby byla informace správná)
- **německý vědecký text** je naopak **digresivní** (obsahuje mnoho odboček, porušujících linearitu textu), v rovině syntaktické je složitý, obsahuje **velké množství nominalizací a složenin, množství pasiv, neosobních konstrukcí, velké množství modálních výrazů, které vytvářejí složitou hypotetickou modalitní strukturu textu**
- v českém prostředí stále přetrvává předpoklad, že záleží na čtenáři, zda textu porozumí
- německý styl vyjadřování je typický i pro styl české vědy (samozřejmě přizpůsobený možnostem českého jazyka – méně nominalizací a složenin, naopak více modalizace).

Charakteristické rysy českého intelektuálního stylu (Čmejrková, 1999):

- 1. Modalizovanost** – především *jistotní modalita* (vyjádření jistoty autora ohledně tvrzení v textu). S tím souvisí *nízký stupeň formulační asertivnosti, pozitivnosti a persvazivnosti* (přesvědčivosti).

V českých textech se objevuje velké množství výrazů oslabujících asertivnost tvrzení a omezujících jejich obecnou platnost. Autor se tak snaží přejímat výtky možného oponenta, připouští neúplnost, předběžnost svého tvrzení a rezignuje na definitivnost svých závěrů a jejich obecné přijetí.

Je možné v tom také vidět motivaci *evropského pojetí vědeckého procesu jakožto spolupráce* než jako tvrdé soutěže či konkurence. Typické jsou výrazy: *snad, asi, možná, zdá se nám, patrně se tu projevuje, podle našeho názoru, tuto strukturu by bylo možné interpretovat jako...* atd.

- 2. Autorská skromnost** – projevuje se již formulací titulků textů. Texty v **anglosaské tradici** mají ve většině případů **titulek ve tvaru substantivní fráze v 1. p.** (např. *Koherence odborného textu*), zatímco **české vědecké texty** zpravidla používají **substantivní frázi modifikovanou předložkami „o“, „k/ke“** (*O koherenci odborného textu, Příspěvek k problematice koherence odborného textu, Několik poznámek k...*).

3. Kompoziční volnost – kompoziční vzorce a **uspořádání výkladu** bývají v českém vědeckém textu **poměrně volné**. Proto bývá **česky psaný text méně přehledný** (mezititulky se většinou neužívají a průběžné číslování textových částí se ve větší míře objevuje až v poslední době).

V textu se také vyskytuje **méně metatextových orientačních signálů** (autor jimi čtenáře informuje o tom, co právě v textu dělá – např. *v předchozí části textu jsme popsali základní symptomy onemocnění, nyní bychom se rádi podrobněji věnovali jejich diagnostice; jak už bylo zmíněno výše...*).

Tato „nevstřícnost“ vůči čtenáři souvisí s tím, že **český vědecký text není orientován primárně na čtenáře**. Je **zaměřen na obsah sdělení**, na jeho předmět. Chce podat logicky uspořádaný, formulovaný a pokud možno úplný a nenapadnutelný výklad daného jevu. Je to převážně monolog, který se na čtenáře příliš neohlíží.

- anglosaský styl vědeckého vyjadřování je *zaměřen především na interakci (autor – text, autor – čtenář)*
- vyvinula se disciplína zvaná **writing** (resp. **reading**), v jejím rámci vznikla pak disciplína zvaná *academic writing (academic reading)*, která směřuje k praktickému nácviku formulačních dovedností
- toto *didaktické pojetí psaní vědeckých textů nemá v českém akademickém prostředí tradici*
- vychází z předpokladu, že **napsaný text pomáhá autorovi pochopit problematiku**, kterou se zabývá.
- **psaný text** (tj. něco pomalu, uvědoměle a promyšleně produkovaného) také **pomáhá rozvoji osobnosti a jejího myšlení**

Definice pojmu „psaní“

- v češtině se tím rozumí *písemné zaznamenávání* (SSČ 1994)
- v pojetí anglosaském má tento pojem mnohem širší záběr – „*Psaní je způsobem řešení problémů, při němž se pisatel vypořádává s dvojitým úkolem: (a) generování myšlenek v jazyce a (b) uspořádání těchto myšlenek do psané struktury vyhovující potřebám čtenáře a záměrům autora*“ (Hamp-Lyons a Heasley, 1987).

Obvykle rozlišujeme **dva typy psaní**:

- **kognitivní** – důraz kladen na generování myšlenek (německý styl),
- **komunikativní** – autor se snaží předjímat potenciální potíže čtenáře s dešifrací textu a předcházet jim (anglosaský styl).

Sociální a interakční charakter vědeckého textu

Tomuto pohledu na vědecký text se v poslední době věnuje stále větší pozornost. Autor je často nabádán, aby bral ohled na příjemce textu a formuloval text s neustálým ohledem na něj. Tento pohled je stále více zdůrazňován i v české vědecké tradici. Což vedeno nejen k **rozvíjení metatextového aparátu** doprovázejícího a komentujícího postup řešení problému v textu, ale především **uvědomění si sociálního kontextu textu**. Tento participační rámec **zahrnuje především autora**, který text vytváří, a **čtenáře**, který text interpretuje a k němuž se autor obrací. Patří sem také **hlasy dalších vědců**, které autor cituje, z jejichž díla vychází, přijímá je nebo s nimi polemizuje.

Kanonické (povinné) části vědeckého textu

- **titulek (název textu)**
- **abstrakt**
- **klíčová slova**
- **vlastní text**

Titulek

1. Titulky naznačující/specifikující téma

Strukturální projevy učení a paměti v mozku

Ekologické funkce říční nivy

Nové metody optické mikroskopie

- časté titulky (zejména v humanitních oborech) formulované **pomocí předložek „o“, „k“ případně „na okraj“**.

O původu tvarů

O přejatých slovech v češtině z hlediska kvantitativního

K problematice symbolu a metafory

K vztahu mezi psanou a mluvenou češtinou

Na okraj nového přístupu k teorii tlumočení

- V některých případech má použití těchto předložek své oprávnění (vyjadřuje-li se autor skutečně jen k některým aspektům uvedeného tématu), často ale jde o zavedený způsob formulace titulku.

2. Zpřesnění tématu textu

- **Doplněním aspektu, z něhož je dané téma zkoumáno:** *Využití jazyka při řízení pracovních kolektivů se zaměřením na zkoumání česko-slovensko-polské interference*
- Často mívá **podobu dvoučlennou** – spojujícím výrazem je spojka **a**, **pomlčka**, **dvojtečka**: *Modelování procesů řešení problémů – srovnání klasického a evolučního přístupu.*
- **Využití rétorických figur (kontrast, paralelismus, analogie a srovnání):** *Ekologická katastrofa: co víme a co nevíme; Teorie všeho aneb konec fyziky Stephana Hawkinga*

3. Titulky formulované jako otázky

Otázky zjišťovací: *Je česká společnost anomická? Má virologie budoucnost? Potvrdí sondy život na Marsu?*

Otázky doplňovací: *Co tedy (ne)máme jíst? Jak starý je genetický kód?*

Otázky obsažené v titulcích bývají buď **otázkami řečnickými**, na které autor často odpovídá hned na začátku textu (*Jak starý je genetický kód? Genetický kód je nejspíše tak starý jako život sám.*) nebo **na ně odpovídá teprve vlastní text** (*O čem je sémantika? K čemu logika?*), případně **autor na otázku odpovídá v závěru textu** (*Sehrály symboly svou roli v imunologii? Domnívám se, že jsem poukázal... na několik uzlových bodů, v nichž sehrála svou roli obraznost, metaforičnost a symbol.*)

4. Titulky obsahující rematickou informaci

Uvádějí **výsledek, k němuž autor dospěl** nebo o němž informuje.

Např. *Česká společnost stárne. Chrupavky nemají cévy. Reklama je navoněná zdechlina.*

5. Specifické titulky

Využívají **citaci části textu** (věta nebo infinitivní fráze), cílem je upoutat pozornost k celému textu:

Naučit se vědeckému řemeslu. Balancovat v nepředstavitelných situacích.

Mohou **obsahovat také výňatky z reálné řeči, které odkazují k tématu práce:**

Je to asi tak ňák... aneb o nepřesnosti v jazyce. ...protože já bavím spolu vypravovat (Komunikace v dopisech českých neslyšících).

Kompoziční struktura vědeckého textu

Základní modely:

- **Dogma – nesoulad – krize – hledání – nový model**

Tento model je poměrně volný, umožňuje autorovi **formulovat svá zjištění postupně** a čtenáři umožňuje sledovat autorský postup krok za krokem. Sleduje totiž **jednoduchou chronologii od formulace problému k jeho řešení**.

- **IMRAD (Introduction – Methods – Results – Discussion)**

Ve srovnání s předchozím modelem, který sleduje prostý postup řešení problému, je tento model **více zaměřen na logičnost, objektivitu a rozum**. Uplatňuje se především **v přírodovědných a medicínských oborech**. Výhodou je jednoduchost, přehlednost a logičnost. Obsahuje **odpovědi na základní otázky**, se kterými k textu přistupuje čtenář:

Jaký problém byl studován? – oddíl Úvod

Jak byl problém studován? – oddíl Metody

Co se zjistilo? – oddíl Výsledky

Co tato zjištění znamenají? – oddíl Diskuse

Texty tohoto typu bývají nejčastěji **zprávou o nějakém původním základním výzkumu**.

A) Úvod

Autor má v úvodu:

- 1. Vysvětlit podstatu problému*
- 2. Zhodnotit dosavadní literaturu*
- 3. Popsat metodu výzkumu*
- 4. Uvést základní výsledky výzkumu*
- 5. Konstatovat závěry vyplývající z výsledku výzkumu.*

Cílem je tedy **ve stručnosti čtenáři předložit vše důležité, co text přináší již v úvodu**. Podle tohoto typu úvodu je třeba hned v úvodní části zmapovat cestu od problému k řešení. Čtenář nemá být ničím překvapován.

B) Materiál a metody

Druhý oddíl seznamuje čtenáře s **procesem shromažďování dat, s materiálem, který byl podkladem pro výzkum**. Seznamuje s **průběhem a způsobem empirického výzkumu** i způsobem jeho vědeckého zpracování.

C) Výsledky

Představuje **jádro článku** (předchozí oddíly vysvětlují, proč a jak autor k výsledkům dospěl). Užívá se hojně **tabulek, grafů a statistik**. Není nutné uvádět všechny výsledky, vybírají se pouze ty, které přinášejí nové poznatky. V této části autor **výsledky své práce pouze konstatuje**, interpretace výsledků, úvahy o tom, co výsledky v širším kontextu znamenají, následuje až v další části.

D) Diskuse

Zpravidla **nejnáročnější část textu**. Zde se získaným výsledkům **připisuje význam, zhodnocují se a interpretují**. Je třeba dát pozor na to, aby jejich význam nebyl interpretací zatemněn, případně zkreslen.

Doporučované kroky diskuse:

1. Usouvztažnit a zobecnit výsledky.
2. Konstatovat výjimky, chybějící články a nejasné body.
3. Porovnat nově získané výsledky s dosavadními publikovanými výsledky.
4. Zbavit se ostychu a probrat teoretické implikace práce i možné praktické aplikace.
5. Jasně formulovat závěry.
6. Shromáždit důkazy pro každý závěr.

V humanitních vědách jsou články tohoto typu stylizovány volněji, nedrží se striktně uvedených modelů.
Mají často společné pouze členění na úvod – hlavní část – závěr.

Úvod

Vytyčení teritoria – tvrzení o důležitosti, aktuálnosti tématu, různá obecná tvrzení, přehled dosavadního bádání o tématu a uvádění poznatků, které jsou důležité pro následující výklad.

V nedávné době vznikl zájem o...

V souvislost s ... se stává aktuální otázka...

Přejatým slovům v češtině byla dosud věnována pozornost z mnoha aspektů kvalitativních (srov. Filipec – Čermák, 1985, dříve např. Šmilauer, 1972, Havránek, 1966)...

Vymezení místa – uvádění protikladných tvrzení, poukazování na mezeru, kladení otázek nebo pokračování v tradici.

Strukturální lingvistika byla často pojmána jako studium imanentních jazykových struktur, jako formalizovaná algebra idealizovaného, izolovaného abstraktního systému. Zatímco takové pojetí může být částečně ospravedlněno vzhledem k některým trendům deskriptivismu nebo glosematiky, není rozhodně správné, pokud jde o práci Romana Jakobsona.

Na rozdíl od některých výživových faktorů, který se připisuje při vzniku srdečně-cévních onemocnění jednoznačně negativní úloha (např. nasycených živočišných tuků, cholesterolu, kuchyňské soli), není úloha alkoholických nápojů tak jednoznačná. Mechanismus ochranného působení mírných dávek alkoholu neznáme.

Jednou z klíčových otázek při studiu krizí bioty je i tato: Jaké životní strategie jsou úspěšné v období velkých krizí a v následujících obdobích oživení?

Otázka, jak dlouhá jsou slova či slovní útvary, z nichž se skládají věty, stejně jako otázka, jak dlouhé jsou věty, z nichž mluvčí tvoří text, patří k tradičním otázkám kvantitativní lingvistiky.

Zaujetí místa – bývá zpravidla oslabena. Málokdy bývá v úvodní části ohlášen cíl článku, vlastní výzkum a jeho výsledky. Takové přesné vymezení se zpravidla objevuje v člancích autorů zvyklých publikovat v mezinárodních časopisech.

Cílem mé práce je návrh metody pro rozdělování investičních prostředků na základě diskrétních znalostí zisku na investičních nákladech.

Konkrétně na filozofickém díle Jana Patočky bych chtěla...poukázat zejména na některé charakteristické rysy textové a pojmoslovné výstavby filozofického textu obecně. Jako východisko jsem zvolila Patočkovy Kacířské eseje o filozofii dějin, vrcholný spis Patočkova pozdního filozofického období.

Podrobnější rozbor jednoho termínu chce přispět k osvětlení několika lingvistických otázek. Předně půjde o utvářenost odvozenin as post- a produktivitu této prefixace (oddíl 3). Na hranici mezi slovtvorbou a sémantikou je motivace (slovotvorný význam) a motivační mnohoznačnost termínu. Těm bude věnován oddíl 4, v němž bude kladen důraz zvláště na rozdíl mezi pravými a nepravými předponami, mezi endocentrickou a exocentrickou motivací. Další výklad shrne problematiku definování v terminologii (oddíl 5). V oddílu 6 navrhne způsob, jak sémanticky uchopit elastické termíny jako poststrukturalismus.